

53/12 Yusuf Suresi

1. “Elif, Lâm, Râ” mukattaa harfleridir. Anlamı için bkz. www.fcr.com.tr/kuranaydinligi/hurufumukattaa

2. Kur’an’ın Arapça olmasının nedeni ilk muhataplarının Arap olmalarından ve Arapça konuşmalarından kaynaklanmaktadır. Maksudı da mesajın anlaşılmasıdır. Herhangi bir dilin bizatihi kutsallığı veya diğerlerinden üstünlüğü yoktur. Daha önce başka peygamberlere de kendi kavminin diliyle vahyedilmişti (14/İbrahim 4). Kur’an ve İslamî literatürün Arapça olmasından dolayı Arapça zamanla kutsal bir dil haline gelmiş ve Arapça öğrenmek İslamî ilimlerden biri haline gelmiştir (Izutsu, age, s. 280, 284).

3. Allah kıssaların gerçeğini öz olarak anlatmaktadır (Firuzabadî, *Tenvir*; Maverdî, *en-Nüket*). Çünkü bu kıssalar aşırı ilavelerle insanlar arasında anlatılıyordu. Özellikle Yahudi kültüründe peygamberler hakkında ağza alınmayacak iftiralar mevcuttu. Ayrıca Hz. Peygamber’in vahiy alıp almadığını denemek için söz konusu kıssalarla ilgili sorular soruyorlardı (Mevdudî, *Tefhim*). Aynı kültürlerden aktarılan aşırı hikâyeleri eleştirmeksizin aktarıp bu kıssaların altına tefsir diye yazmak bu kıssaların indirilmesindeki ilahî maksada aykırıdır. Çünkü hem bu kitabın hem peygamberlerin saygın konumuna yakışmamaktadır.

4. Secde kelimesi, klasik Arapça’da gözleri ve bakışları öne düşürmek, kafayı ve vücudu öne eğmek, yere kapanmak, meyvesinin ağırlığından dolayı ağacın eğilmesi (nahle sacide) gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Secde kavramı Allah’ın huzurunda ibadet kastıyla yere kapanmak anlamında bir fıkıh terimidir. İnsan karşısında sergilenen davranış için kullanıldığında selam, saygı ve itaat anlamlarını ifade etmektedir (Zebîdî, *Tâc*; İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*). Dolayısıyla kelimenin ibadet anlamıyla kavramlaşmış olması, farklı anlamlarda kullanım imkânını ortadan kaldırmaz. Örneğin Hz. Âdem karşısında meleklerin, Hz. Yusuf karşısında kardeşlerinin saygılarını ifade için kullanılan secde kelimelerini kavramsal anlamda değerlendirmek bağlama uygun düşmemektedir. Saygıyla eğilmek, bu kelimenin anlam haritasına uygun bir değerlendirme olabilir (Firuzabadî, *Tenvir*; Maverdî, *en-Nüket*).

5. Peygamberlerin rüyaları vahiy olarak değerlendirilmiş olsa da kavramsal anlamda, Kur’an vahyi manasında olmadığı, ilham türü sahih ve sadık yönlendirmeler olduğu düşünülmektedir (Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 219). Bu surede te’vil, hem rüyanın hem de sözlerin yorumu anlamında kullanılmaktadır (Zemahşerî, *Keşşaf*). Aynı kelime, 100. ayette rüyaların yorumu, alenen ortaya çıkması anlamında, 101. ayette ise bu ayette olduğu gibi söz ve mesajın yorumu, iç yüzü ve sonucu anlamında kullanılmaktadır. Çünkü hadis kelimesi hem söz hem de olay anlamına gelmektedir. Te’vil, rüyada görülen veya Kur’an’da haber verilen gizemli bir mesajın veya gaybî bir olgunun açık ve somut olarak ortaya çıkması anlamına gelmektedir (İbn Atiye, *el-Muharrer*; ayrıca bkz. 7/A’raf 53; 3/Âl-i İmran 7). Bütün bu anlam zenginliğine rağmen kelime, tefsircilerin ve fıkıhçıların istilahında sözün yorumlanması anlamında kavramlaşmıştır (Hamdi Yazır, *Hak Dini*). Daha sonraları ise anlamı zorlamak veya zoraki yorumlar yapmak gibi kelimenin içermediği argo bir anlam yüklenmiştir.

6. “Nimet” kelimesi, vahiy ve peygamberlik de dâhil, Allah’ın maddî-manevî tüm lütuf ve ihsanını ifade eder. Ancak burada peygamberlere verilen özel bir nimetten, yani vahiyden bahsedildiği anlaşılmaktadır (93/Duha 11). Hz. Yakup, rüyanın işaretinden Hz. Yusuf’un peygamber olacağını ve Allah’ın ona vahyedeceğini anlamış, hatta kardeşlerinin onu kıskanacağını ve hile yapabileceklerini tahmin etmiştir (Zemahşerî, *Keşşaf*). Ayetin son cümlesinden, olacakların ayrıntılarını bilemeyeceğini, onu Allah’ın bilebileceğini söylediği anlaşılmaktadır.

7. “Usbe veya asabe” kelimesi, topluluk ve akraba anlamına gelmektedir. Fıkıhta, evladı olmayan bir kimsenin mirasçısı olan akrabaları anlamında kavramlaşmıştır. Yusuf ve Bünyamin öz kardeşti, anneleri ayrı olduğu için diğerleri ile baba bir üvey kardeşiler. Onlar, kalabalık ve büyük oldukları için daha çok hak sahibi olduklarını düşünmektedirler (Zemahşerî, *Keşşaf*; Ebussuûd, *İrşad*).

8. İnandığı hâlde günah işleyenler, tıpkı Hz. Yusuf’un kardeşleri gibi genelde ileriye dönük bir tevbe ve affedilme güvencesiyle günah işlerler ve onlar gibi mahcup olurlar. İnanan insanların böylesi çirkin yollara başvurmaması gerekir.

9. “Nasaha” fiilinin anlamı için bkz. 7/A’raf 62; Sarmış, “Bazı Ayetlerin Çevirisi ve Yorumlanması Üzerine”, *Eskiyeni*, sayı 26, Bahar 2013, s. 201-239, sayı 28, Bahar 2014, s. 177-222.

10. Hz. Ayşe iftiraya uğradığı zaman bu ayeti okuyarak teselli bulmuş ve yardım dilemiştir. Kendisini de böyle savunmuştur (Buharî, Tefsir 12/167).

11. “Bidâ’a” kelimesi ticaret malı, sermaye anlamına gelmektedir. O dönemde sahibinin malı sayılan köleye de böyle bir gözle bakılmaktaydı. 88. ayette Yusuf’un kardeşlerinin zahire almak için götürdükleri para veya sermaye için de bu kelime kullanılmaktadır.

12. Bkz. 6. ayet.

13. Verilen hükmün akıl, hikmet ve peygamberlik olduğunu söyleyenler olduğu gibi hükümlerlik olduğunu söyleyenler de mevcuttur (Maverdî, *en-Nüket*). Bizce de kelime peygamberlik ve hükümlerlik anlamlarını içermektedir.

14. “Burhan” kelimesi, sonucu anlamak için kullanılan delil ve ipucu anlamındadır. Doğal hislerin kontrolsüz kullanımının insanın başına getireceği kötü sonuçları anlamasını sağlayacak tabii veya vahyî uyarılar anlaşılmaktadır. Bu noktada bir insanın karşı cinsi beğenmesi ve arzu duyması ile o hisleri zinaya vardırarak bir karar ve azme dönüştürmesi arasında ciddi bir fark olduğunu bilmemiz gerekir. Birincisi, fitrî, tabii olgudur; sorumluluk gerektirmez. Fakat ikincisi kesin bir karar verme ve azmetme olduğu için icra etme ve fiile dönüştürme imkânı bulamasa bile insanı sorumlu kılan bir kalp eylemidir. Burada Hz. Yusuf’un hissettiği duygu, yanlışlığı hatırlanmış, akıl tarafından onanmamış ve karara dönüşmeden vaz geçilmiş bir his boyutundadır. Dolayısıyla herhangi bir gûnahtan söz edilemez. Hatta değil peygamberliğine, müminliğine bile zarar vermesi söz konusu edilemez (Ebussuûd, *İrşad*).

15. “Esbu” kelimesi, “Aklımın gereğini yapmak yerine duygu ve şehvetimin esiri olurum.” anlamındadır. Bu durumda da cahillerden olacağına dikkat çekilmektedir. “Cehalet” kelimesi ise o dönem Arapçasında masumca bir bilgisizlik anlamından çok, işin sonunu düşünmeden hisleriyle hareket etmek, ölçsüz, kaba, saldırgan ve sorumsuzca davranmak anlamına geliyordu (Izutsu, age. s. 293-316).

16. Müşriklerin Allah'a ortak koştukları ilahlar melek şeytan ve cin gibi soyut varlıklardan oluşuyor ve bunlara ait somut figürler de yapılabiliyordu. Gerçekte hiçbir yetkileri yoktu. Fakat onlar hakkında sanal güçler ve yetkiler vehmediyorlardı. Fakat bu algı onlara özgü değildi, tarih boyu yaşayan muharref dinlerin yardımcı ilahlar algısının bir yansımasıydı (46/Ahkaf 28). Sultan kelimesi yetki ve güç anlamına geldiği gibi delil ve belge anlamında da değerlendirilebilmektedir (Izutsu, age. İst. 2012, s. 38-42).

17. 52 ve 53. ayetlerdeki konuşmanın Yusuf'a mı, yoksa kadına mı ait olduğu ihtilaflıdır. Ayetler tek başına ele alınırsa her iki yoruma da müsait görünmektedir. Bu sebeple konuşmayı, önceki ayette geçen kadının konuşmalarının bir devamı kabul edenler olmuştur (İbn Kesir, *Tefsir*; Mâverdî, *en-Nüket*; İbn Atıye, *el-Muharrer*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*; Seyyid Kutup; *Fi Zılal*). Çünkü onlara göre 54. ayet, Yusuf'un henüz kralın yanına gelmediğini göstermektedir. 54. ayette melikin onu bana getirin ifadesi, Yusuf'un henüz orada olmadığını göstermektedir. Üstelik kendisine ihanet edilmediğini bilmesi gerekenin kadının kocası olduğunu söylemek de zordur. Çünkü bu bağlamda ondan hiç bahsedilmemektedir ve 'hu' zamirini ona atfetme imkânı yoktur. Ayrıca bu görüşte olanlar kadının ihanet etmediğini genel anlamda söylemek mümkün olmadığı için kadının konuşmasını o anki konuşma bağlamında değerlendirmektedirler (Maverdî, *en-Nüket*; Ebu Hayyan, *el-Bahr*). Öte yandan konuşmanın Yusuf'a ait olduğu görüşünde olanlar Yusuf'u kralın yanına gelmiş kabul etmiyorlar; onlara göre de Yusuf, kraldan söz ederken gıyabında konuşuyor. Dolayısıyla muhatabı halen zindan arkadaşıdır veya bu değerlendirmeleri içinden geçirmektedir. Kadının konuşması olduğu görüşünü ikna edici bulmamaktadırlar. Çünkü Hz. Yusuf'un iftiraya uğradığı ve yıllarca zindanda kaldığını göz önünde bulundurarak kadının ihanet etmediğini söylemenin mümkün olmadığını düşünüyorlar (*Zemahşerî, Keşşaf*). Bunlara göre 52 ve 53. ayetlerdeki ifadelerin içeriği konuşanın bilinçli bir mümin olduğunu göstermektedir ki ibreyi Yusuf'tan yana çevirmektedir (*Zemahşerî, Keşşaf*). Aksi durumda yorum kadının tevbe edip Müslüman olmasına dayanabilir ki bu da kadının çok önceden tevbe ettiği varsayımını gerektirmektedir.

18. "Nefis" insanın kendisi, zatı anlamına geldiği gibi canı anlamına da gelmektedir. İnsanın vicdanen kötü kabul ettiği şeyi cazip bularak canı çekebilir. Bu tür durumlarda insan kötülük yapmayı içinden geçirip kendini kurgulayabilir. Ancak bu insanın ruhundan ve bedeninden ayrı, sadece kötülüğü isteyen üçüncü bir kuvve/dürtü değildir. İnsanın ruhu, kişiliği, zatı ve canıdır. Çünkü Allah'tan razı olan, mutmain olan, kötülük gibi iyiliği de ilham eden aynı nefistir. Türkçedeki canım çekti ifadesiyle nefsim arzu etti demek arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla insanın canının iyi ve doğru şeyleri çektiğini de unutmamak gerekir.

19. Korumak, emanetin; bilmekse ehliyet ve liyakatin gereğidir.

20. Bu ayette "hüküm" kelimesi, olayların yönetilmesi ve sonuçlandırılması konusunda Allah Teala'nın faal oluşunu ifade etmektedir. Bu yönüyle ayet, devamında gelen ve Allah'a dayanmak ve güvenmek anlamında kavramlaşan tevekkül kelimesini daha da anlaşılır kılmaktadır. Tedbir gerekli olmakla birlikte Allah'ın takdiri dâhilinde anlamlıdır; kişi onu değiştirme gücüne sahip değildir. Bu da duanın ne kadar gerekli ve etkili olduğunu göstermektedir.

21. "Arz" kelimesi, yer ya da yeryüzü anlamına gelmektedir. Fakat bununla birlikte, insanın yaşadığı sınırlı mekân, bölge veya ülke anlamında da kullanılmaktadır (Hamdi Yazır, *Hak Dini*).

22. Bu ayette verilen bilgiye göre hırsız, çaldığı malın yerine konmakta ve mal sahibinin kölesi olmaktadır. Bazı tefsirciler, bunun bir yıl süreyle geçerli olduğuna işaret etmektedir (İbn Atıye, *el-Muharrer*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*). Tefsirciler bu hükmün Hz. Yakub'un dininin gereği olduğunu söylüyorsa da ayetlerde açık bir bilgi yoktur. Ayetten anlaşıldığı kadarıyla o dönemde Filistin'de henüz tazmin hukuku bilinmemektedir. 76. ayete bakılırsa Mısır'da uygulanan hukuk bundan farklıdır ve mal sahibi hırsız köleleştirememektedir. Ayetlerin sükûtundan Yusuf Peygamber'in bundan rahatsızlık duymadığı, sırf kardeşini alıkoyabilmek için uluslararası hukukun gereği olarak Filistin yasalarını uyguladığı anlaşılmaktadır. Çünkü Filistin'de uygulanan yasanın daha sonra ilahî buyrukla değiştirildiğini ve tazmin hukukunun uygulanmaya başladığını görüyoruz. Hz. Davud ve Süleyman'ın hasar görmüş ekinin tazmini konusunda verdikleri hükmün farklılığına bakılırsa (6/Enam 78, 79) kısaca tazmin hukukuna geçiş sürecine işaret ettiği görülmektedir. O topluma ait bir davar sürüsü, çobanın haberi yokken bir şahsın ekinine dalmış ve harap etmişti. Tefsircilere göre Davud, sürünün ekin sahibine verilmesiyle tazminin gerçekleşeceğine hükmetmiş, Süleyman ise koyunların sütünün sadece o mevsim ekin sahibine verilmesi halinde daha adil bir tazmin gerçekleştirilmiş olacağına hükmetmiştir (Razî, *Mefatihul-Gayb*). Ayetin açık ifadesine göre Süleyman'ın hükmü Allah tarafından onaylanmıştır. Mevdudî'nin verdiği bilgilere göre Tevrat'ta bu konuyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. İslam âlimlerinin verdiği bilgiler de içtihadî yorumların mübahlığına delalet etmektedir. Âlimler ilgili ayetlerdeki peygamber hükmünün içtihadî dayandığını, onların verdiği adlî kararlar konusunda tecrübe kazanmalarına Allah'ın imkân verdiğini ve isabetli olanı onayladığını dile getirmektedir (*Tefhim*). Fakat En'am 78, 79. ayetlerin tefsirinde bu bilgileri tasvip eden Mevdudî, bu surenin 76. ayetini farklı yorumlayarak Yusuf Peygamber'in, Mısır kralının kanunlarına uymasının mübah olamayacağına hükmetmektedir. Bir peygamberin kralın dinini uygulaması caiz olmayabilir. Fakat Mevdudî'nin de işaret ettiği gibi eğer Mısır kralının dininden kasıt Mısır'da meriyette olan pozitif kanunlarsa ve Hz. Yusuf bu kanunları hukuk tekniği ve adaletin gerçekleştirilmesi bakımından kardeşlerinin naklettiği kölelik hukukundan daha gelişmiş buluyorsa bunda şaşılacak bir durum gözükmemektedir.

23. "Gayb"ın anlamı için bkz. 68/Kalem 47.

24. "Nefs" kelimesinin, hem insanın kendisi, benliği hem de bencilliği ve kıskançlığı anlamında kullanıldığını düşünüyoruz (Bkz. 53. ayet).

25. Bu ifadenin orijinali "ıbyeddat aynâhu" deyimidir ve genelde "Gözün ağarması" şeklinde tercüme edilir. Gözün siyah tabakasının beyazımsı bir renge dönüşmesi ve görme yetisini kaybetmesi anlamında kullanılan bir deyimdir. Anadolu Türkçesinde bunun karşılığı "Göze ak veya boz inmesi" deyimidir.

26. Ümitsizliğin küfür olduğunu açıkça söyleyen bu ayet, müminlere güven telkin etmektedir (10/Yunus 103).

27. "Selamlamak" diye çevirdiğimiz "Secde" kelimesinin meşhur anlamı, ibadet kastıyla yapılagelen secdedir. Katade, Hasan-ı Basrî ve İbn İshak kelimeyi bu anlamıyla Yusuf'a yapılan bir selamlama olarak değerlendirmişlerdir. Fakat bu anlamıyla çevirmek sıkıntılı görüldüğü için İbn Abbas kelimeyi Allah için yapılan şükür secdesi anlamında değerlendirmiştir. Fakat kelimenin selamlamak anlamına geldiğini söyleyenler de mevcuttur ve biz bunu tercih ettik (Maverdî, *en-Nüket*; ayrıca bkz. 4. ayet).

28. "Te'vil" kelimesinin anlamı için bkz. 6. ayet.

29. “Tevil” söz veya olayın yorumu, mesajın somutlaşmış biçimi veya haber verilen şeyin ortaya çıkıp sonuçlanması anlamının yanı sıra (bkz. 6. ayet) idarî, siyasî, toplumsal sorunları çözmeye, olay ve olguları analiz etme sanatını da içermiş olabilir. Sözün medlulüne delaleti anlamından hareketle de kavramsal anlama ulaşılmış gibi görünmektedir.

30. Dost, hamî ve otorite anlamına gelen “veli” kelimesinin açıklaması için bkz. 7/A’raf 3.

31. “Gayb”ın anlamı için bkz. 68/Kalem 47.

32. Tesbihin anlamı için bkz. 68/Kalem 29; 50/Kâf 40; 17/İsra 44.

33. Bu cümle, önceki ayetin baş tarafında yer alan cümleye bağlı bir açıklamadır. Bu ayetlerde verilmek istenen sabır mesajı, surenin özeti gibidir. Allah olaylara hükmetmekte ve inkârcıların tahmin edemediği şekilde sonuçları belirlemektedir. Dolayısıyla müminler, bütün çarelerin bittiğini sandıkları anda bile Allah’a tevekkül edip sonucu O’ndan beklemeli ve ümitvar olmalı. Böyle bir sabrın en iyi örneği de Yusuf sabrıdır.

34. Burada söz diye çevirdiğimiz hadis kelimesi, olay ve masal anlamına da gelmektedir. Ayetin başında zikredilen kıssaların açıklaması kabul edildiğinde olay diye çevrilebilir ve anlam şöyle olur: “Bu anlatılanlar kurgulanmış hayali olaylar/masallar değildir; yaşanmış gerçeklerdir.” Söz-olay paralelliği açısından bundan sonra inen 15/Hicr 64. ayete bakılabilir.